

думки, інформованість стейк-холдерів бізнесу шляхом публікації соціальної звітності, висновків соціального аудиту і присвоєння рейтингу компанії. Складання рейтингу компаній здійснюється за параметром соціальної відповідальності – технологіям, що перетворює громадську думку в реальну силу, здатну впливати на прийняття рішень. Так, розрізняють наступні фондові індекси (Domini Social Index (DSI) 400, Nasdaq Social Index, FTSE4Good, Dow Jones Sustainability Index), зважені по капіталізації індексу компаній, відібраних за допомогою соціальних і екологічних критеріїв. Соціально відповідальна діяльність приносить певні вигоди компаніям. До таких вигод відносять: поліпшення фінансових показників; скорочення операційних витрат; покращення іміджу та репутації; підвищення продажів і лояльності споживачів; зниження плинності кадрів, підвищення лояльності персоналу, підвищення мотивації співробітників; скорочення тиску з боку наглядових органів; доступ до капіталу.

Висновки та пропозиції. Таким чином, видно, що продумана політика соціальної відповідальності впливає практично на всі ключові показники успішності компаній. В нашій країні поки цей взаємозв'язок не так очевидний, проте присутні стійкі тенденції до того, що найближчим часом соціально-відповідальні компанії отримають більше переваг на ринку, ніж компанії з традиційним підходом до взаємин із суспільством. Особливо, це стосуватиметься високо-конкурентного сектора споживчих товарів і послуг, а також у чималому ступені компаній, що займаються природними ресурсами, де розташування населення і влади буде грати важливу роль в отриманні контрактів на розробку родовищ. Бізнес, який ігнорує вимоги суспільства, нестійкий і вразливий. У підсумку можна сказати, що соціальні інвестиції, будучи основною формою реалізації корпоративної соціальної відповідальності, роблять позитивний вплив на діяльність компанії.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко А.В. Соціальне інвестування як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку держави /А.В. Бондаренко, Л.О. Омелянович// Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. – 2009. – № 5(79). – С. 201–203.
2. Бланк І.А. Основи інвестиційного менеджменту. /І.А. Бланк. – К.: Ельга-Н, Ніка-Центр, 2001. – 536 с.
3. Майбуров И. Эффективность инвестирования и человеческий капитал в США и России /И. Майбуров// МЭИМО. – 2004. – № 4. – С. 3-10.
4. Шибаета Н.А. Методы оценки эффективности социальных инвестиций /Н.А. Шибаета// Проблемы управления. – 2008. – № 3. – С. 64–68.

Ключові слова: інвестиції, соціальні інвестиції, соціальні фонди, корпоративні фонди, благодійність.

Ключевые слова: инвестиции, социальные инвестиции, социальные фонды, корпоративные фонды, благотворительность.

Keywords: investment, social investment, social funds, corporate funds, charity.

УДК 125.477

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Заріцька Я.О., аспірант, Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

Заріцька Я.О. Зарубіжний досвід реалізації програмно-цільового планування на державному рівні.

Досліджено закордонний досвід використання та реалізації програмно-цільового планування на державному рівні. Визначено моделі державного регулювання економіки, які об'єднані за територіальною ознакою: європейська, представниками якої є Франція, Німеччина, Швеція та ін.; азіатська, пов'язана з Японією, Південною Кореєю і американська модель – США, Канада. Розглянуто еволюцію програмно-цільового бюджетування в США. Виділено наступні етапи: 1) Програмно-цільовий бюджет Performance Budget, 1949-1962р. 2) В 1962 р. система розподілу ресурсів за цілями (Planning – Programming – Budgeting), яка дозволяла порівнювати альтернативні способи виконання поставлених завдань і вибирати найкращий. 3) Управління по цілям – Management by Objectives (MBO), результат - підвищення відповідальності всіх співробітників міністерств за досягнення цілей, що стоять перед їх організацією. 4) Розробка бюджету на нульовій основі – Zero-Based Budgeting (ZBB). 5) Державний закон «Про оцінку результатів діяльності державних установ» – Government Performance Results Act (GPRA), прийнятий в 1993 р. Особливості загальнодержавного економічного планування в Японії в тому, що розробляються довгострокові державні програми, відомі як комплексні плани національного розвитку. Вони формально не є законами, а містять прогнози та рекомендації уряду. Проаналізовано використання в США інструменту централізованого планування, як державне замовлення.

Зарицкая Я.А. Зарубежный опыт реализации программно-целевого планирования на государственном уровне.

Исследован заграничный опыт использования и реализации программно-целевого планирования на государственном уровне. Определены модели государственного регулирования экономики, которые объединены по территориальному признаку: европейская, представителями которой является Франция, Германия, Швеция и др.; азиатская, связанная с Японией, Южной Кореей и американская модель - США, Канада. Рассмотрена эволюция программно-целевого бюджетирования в США. Выделены следующие этапы: 1) Программно-целевой бюджет Performance Budget, 1949-1962гг. 2) В 1962 г. система распределения ресурсов за целями (Planning - Programming - Budgeting), которая позволяла сравнивать альтернативные способы выполнения поставленных заданий и выбирать наилучший. 3) Управление по целям - Management by Objectives (MBO), результат - повышение ответственности всех сотрудников министерств за достижение целей, которые стоят перед их организацией. 4) Разработка бюджета на нулевой основе - Zero - Based Budgeting (ZBB). 5) Государственный закон «Об оценке результатов деятельности государственных учреждений» - Government Performance Results Act (GPRA), принятый в 1993 г. Особенности общегосударственного экономического планирования в Японии в том, что разрабатываются долгосрочные государственные программы, известные как комплексные планы национального развития. Они формально не являются законами, а содержат прогнозы и рекомендации правительства. Проанализировано использование в США инструмента централизованного планирования, как государственный заказ.

Zaritska Y. Foreign experience of implementation of program planning at the national level.

Foreign experience of use and realization of program and target planning at the state level is investigated. Models of state regulation of economy which are integrated on a territorial sign are defined: European which representatives are France, Germany, Sweden, etc.; Asian, connected with Japan, South Korea and the American model - the USA, Canada. Evolution of program and target budgeting in the USA is considered. The following stages are allocated: 1) Program and target budget of Performance Budget, 1949-1962. 2) In 1962 system of distribution of resources behind the purposes (Planning - Programming - Budgeting) this allowed to compare alternative ways of performance of the put tasks and to choose the best. 3) Management on the purposes - Management by Objectives (MBO), result - increase of responsibility of all staff of the ministries for achievement of the objectives which face their organization. 4) Development of the budget on a zero basis - Zero - Based Budgeting (ZBB). 5) The state law "About an Assessment of Results of Activity of Public Institutions" - Government Performance Results Act (GPRA) adopted in 1993. Features of nation-wide economic planning in Japan that the long-term state programs known as comprehensive plans of national development are developed. They formally aren't laws, and contain forecasts and government recommendations. The use in the USA of instrument of the centralized planning, as government order, is analyzed.

Постановка проблеми. Як показує досвід, на Заході існує безліч розробок на тему програмно-цільового планування і управління. Вони успішно застосовуються на практиці як на макро-, так і на мікрорівні.

В Україні ж програмно-цільове планування існує і виконується в основному при розробці бюджету, при плануванні реалізації державних і місцевих цільових програм. В нашій державі не вистачає досвіду та практики для більш широкого застосування програмно-цільового планування. Тому дослідження зарубіжного досвіду є досить актуальним питанням для України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням програмно-цільового планування займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, такі як: Чугунов І.Я., Запаріна І.В. Федосов. В.М., Бабич Т.С., Кульчицький М.І., Ш. Бланкарт, Б. Болдирев, Дж. Б'юкенен, А.Вільдавські, Є. Гловінський, Р. Зоді, Дж.М. Кейнс та інші.

Виділення невирішеної проблеми. Проте на сьогоднішній день дане питання не є достатньо дослідженим, оскільки застосування програмно-цільового планування в Україні розпочато з 2002 року і триває по сьогоднішній день. Тому виникає необхідність дослідження закордонного досвіду для того, щоб реалізувати його в Україні.

Цілі статті. Мета статті полягає в дослідженні закордонного досвіду використання та реалізації програмно-цільового планування на державному рівні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в світі склалося кілька моделей державного регулювання економіки, які об'єднані за територіальною ознакою: європейська, представниками якої є Франція, Німеччина, Швеція та ін.; азіатська, пов'язана з Японією, Південною Кореєю і американська модель – США, Канада.

Прогнозування і планування економіки, як інструменти державного регулювання, в цих країнах розвивалося поступово, змінюючи і ускладнюючи форми і методи. Найбільшою мірою планування було розвинене в США, цілком співставлене за масштабами і якістю централізованого планування [4, С. 5].

Практика державного регулювання економіки США зародилася в роки "великої депресії", коли в штатах існували комісії, що регулювали ціни на ходові товари. І тоді ж було розпочато перше регулювання економіки на макрорівні, а з 60-х років ХХ століття інтенсивно почали розроблятися економічні прогнози. В інших країнах, на відміну від США планові органи розробляють єдині народногосподарські плани [1, С. 19]. Ці плани є індикативними, хоча при необхідності вони містили в окремі періоди і директивні показники. Розробка індикативних планів була обумовлена більш високим ступенем участі державних органів в управлінні корпораціями в зазначених країнах у порівнянні з США. Взагалі рівень розвитку планування слід оцінювати не

за формальними ознаками наявності того чи іншого органу або методу планування. Набагато важливіше якість і масштаби планової діяльності.

Про це свідчить і більш ніж піввікова історія впровадження програмно-цільового бюджетування в США, і двадцятирічний період бюджетних реформ в країнах Британської Співдружності. Але, незважаючи на важкості, пов'язані з переходом до принципово іншого методу управління державними витратами, ці країни послідовно впроваджували технології програмно-цільового бюджетування, одночасно розвиваючи і вдосконалюючи їх. Хоча прийнято вважати, що бюджетування в Австралії та Новій Зеландії являє собою більш закінчений варіант програмно-цільового підходу, практика США має особливе значення для України, тому що дозволяє, крім іншого, простежити труднощі, що неминуче виникають при спробі впровадження елементів програмно-цільового бюджетування і різних модифікацій цього підходу.

Досвід Сполучених Штатів, мабуть, краще досвіду інших країн дає уявлення про те, як еволюціонувала концепція програмно-цільового бюджетування в США, тому розглянемо більш докладно її етапи [3]:

1) Програмно-цільовий бюджет Performance Budget, 1949-1962р. Перші кроки по впровадженню програмно-цільового бюджетування були зроблені комісією Гувера у 1949 р. (Перша комісія Гувера була створена в липні 1947р.) Її метою було запропонувати заходи, які сприяли б розвитку економіки, підвищенню ефективності та якості громадських послуг. Комісії було доручено розробити концепцію реорганізації державних органів виконавчої влади та Адміністрації президента. Підсумком діяльності комісії стали 19 звітів, що містять більше 270 рекомендацій. Діяльність комісії була визнана успішною.

Запропонований комісією формат подання державного бюджету переносив акцент з витрат державних ресурсів на виконання державних функцій, здійснення діяльності та досягнення результатів.

Найважливішими досягненнями комісії вважаються – прийнятий в 1950 р. закон «Про бюджет та процедури бюджетної звітності», тобто всі дані про суми, які пропонуються для фінансування, що подаються в розрізі міністерств і відомств, по кожному міністерству чи відомству представлялось в розрізі програм, підпрограм і видів діяльності, причому саме в такій формі міністерства і відомства повинні були подавати свої бюджетні заявки до Адміністрації президента (орган, відповідальний за підготовку проекту державного бюджету в США) і розробка концепції програмно-цільового бюджетування.

2) Виникла в 1962 р. система розподілу ресурсів за цілями (Planning – Programming – Budgeting). Нова система дозволяла порівнювати альтернативні способи виконання поставлених завдань і вибирати найкращий. При цьому вона відкривала можливість довільним чином вибирати горизонт планування, що дозволило Міністерству оборони перейти на п'ятирічний цикл бюджетного планування, привівши його у відповідність з терміном, на який була розрахована Доктрина національної оборони.

Ця система перед кожним державним міністерством (відомством) поставила завдання проаналізувати всі види діяльності, що ними виконуються, згрупувати ці види діяльності в програми, орієнтовані на досягнення певних соціально значущих цілей, побудувати ієрархію задач або заходів, що ведуть до досягнення мети, довести цю ієрархію до базових елементів – традиційних видів діяльності, які в новій системі отримали назву «елементів програм».

3) Управління по цілям – Management by Objectives (MBO) стало наступним кроком у розвитку програмно-цільового бюджетування. Внеском в розвиток цієї концепції стало підвищення відповідальності всіх співробітників міністерств за досягнення цілей, що стоять перед їх організацією.

У державний сектор метод управління за цілями прийшов з бізнесу, де цей підхід був досить популярний. Те нове, що цей метод привніс в управління бізнесом, полягало у поєднанні централізації при виборі цілей з децентралізацією в питанні вибору засобів їх досягнення. Успіхи, досягнуті завдяки застосуванню цього методу в бізнесі, зробили його привабливим і для державного сектора.

4) розробка бюджету на нульовій основі – Zero-Based Budgeting (ZBB), припускає, що при складанні проекту бюджету розподіл коштів між статтями починається «з чистого аркушу», без урахування планових і фактичних даних минулих періодів, тому використання ZBB дозволяє виявити і усунути зайві витрати, що переходять з періоду в період.

5) державний закон «Про оцінку результатів діяльності державних установ» – Government Performance Results Act (GPRA), прийнятий в 1993 р. Він визначав кілька цілей, з яких повинна виходити державна політика бюджетних витрат, і основні шляхи досягнення цих цілей. Навколо цілей будувалася вся система планів і звітів, що служить для взаємозв'язку ресурсів і результатів. Слід також підкреслити, що до масового застосування у державних міністерствах нові концепції пройшли перевірку в пілотних міністерствах. У своїх основних рисах зазначені цілі, концепції, а також система планів і звітів діють в США до цього часу.

Зазначимо, також, що в США широко використовується такий інструмент централізованого планування, як державне замовлення. У країнах з ринковою економікою держзамовлення давно розглядається як інструмент реалізації індикативного планування, спосіб задоволення пріоритетних, стратегічних і соціально значущих потреб. Так, в США за допомогою Державної контрактної системи концентруються кошти і держави, і підприємств на реалізації великомасштабних програм, проведенні фундаментальних досліджень, організації роботи оборонних галузей промисловості. В останні роки ряд контрактів заохочує невизначені результати НДДКР, компенсує ризик і ін. Контрактна система – спосіб реалізації громадських (державних) потреб у приватизованій економіці. Підприємства, які беруть участь у державних контрактах, виводяться з жорсткого ринкового механізму, їм гарантується збут продукції, прибуток таких підприємств трохи вищий середнього, вони забезпечують радикальне оновлення своєї технологічної бази [5, с. 10].

Таким чином, кожен етап концепції програмно-цільового бюджетування в США встановлював особливі процедури, що зв'язують витрачання державних коштів з результатами. Відзначимо, що вчені Принстонського університету США вважають за необхідне збереження перспективного планування по найбільш важливим напрямкам, такі програми розробляються в США, Англії, Японії.

Так, у Франції загальнодержавні плани стали розроблятися після Другої світової війни, коли країні необхідно було швидко вивести економіку з розрухи. До 1946 р. досвіду планування в умовах ринку в світі практично не було. Тому виникла складна проблема: як поєднати ідею плану з ринковою економікою і демократією? Для цього були визначені основні положення, яких дотримувалася Франція [2]:

1. Франція існує зі змішаною економікою, тобто в ній уживаються державний і приватний сектори.
2. Країна відкрита для міжнародної конкуренції, на відміну від довоєнних років, коли Франція проводила вкрай протекціоністську зовнішньоторгову політику.
3. Французький план не повинен носити, подібно радянському, директивного характеру, тобто повинен бути індикативним, що показує економіці бажаний напрямок і використовує кошти, якими володіє держава, щоб рухатися в потрібному напрямку. Однак план не повинен занадто обтяжувати підприємства.
4. План складається не бюрократичним, не технократичним шляхом, не вузьким колом фахівців. Він розробляється за участю організацій підприємців, профспілок, представників всіх зацікавлених міністерств і відомств, адміністрацій усіх рівнів. Крім того, в розробці плану повинні брати участь і незалежні експерти зі світу науки.

Для цих цілей і положень був утворений Генеральний комісаріат за планом. При цьому в країні мінялися пріоритети економічного розвитку, засоби досягнення цілей, прогресувала концепція плану.

Тверда державна господарська політика, що допускає маневрування засобами, що проводиться Л. Ерхардом при відновленні післявоєнної Німеччини, дозволила в 1949-1955 рр. потроїти обсяг виробництва. В Японії післявоєнним відновленням економіки займався урядова рада з економічного розвитку, яким були розроблені дванадцять загальнодержавних планів соціально-економічного розвитку країни. Особливістю державного регулювання в країні є швидкий технологічний розвиток та закріплення його на світовому ринку. Південна Корея у розвитку загальнодержавного планування спиралася на рекомендації експертів ООН та Міжнародного валютного фонду [6, С. 72]. Загальнодержавне економічне планування в Японії носить індикативний характер.

По суті розробляються довгострокові державні програми, відомі як комплексні плани національного розвитку, формально не є законами, а містять прогнози та рекомендації уряду. Більшість програм за показниками зростання виконуються і перевиконуються. До висновку про ефективність таких програм в умовах ринку японські фахівці прийшли ще в 50-х роках, коли було покладено початок загальнодержавному плануванню. Виходячи з плану основу японського господарства становили приватні підприємства. Всі проблеми, які існували в країні, вирішувались саме шляхом розробки і здійснення загальнодержавних середньострокових і довгострокових програм.

В кінцевому підсумку плани зіграли позитивну роль у розвитку економіки, так як на їх основі з урахуванням внутрішньо- і зовнішньоекономічної ситуації, що змінилася, були оперативно розроблені нові програми, що їх змінили. Таким чином, склався форма загальнонаціонального планування в Японії, є періодична розробка загальнодержавних планів соціально-економічного розвитку країни.

В процесі розробки плану так чи інакше беруть участь всі урядові установи, що мають відношення до економіки, і насамперед – Міністерство фінансів і Міністерство зовнішньої торгівлі і промисловості. Залучаються також науково-дослідні організації, велике коло найбільш досвідчених фахівців та експертів. Проте головну координуючу і дорадчо-виконавчу роль в розробці планів відіграють управління економічного планування і економічна рада [3]. Особливої уваги заслуговує така специфічна риса японського загальнодержавного планування, як його продумана і задалегідь передбачена гнучкість. Практично жоден з діючих планів не проіснував до початково-намічених кінцевих термінів. Проте їх дострокова заміна черговими новими програмами аж ніяк не є результатом провалу, а викликана тим, що основні планові показники були майже виконані за більш короткий період. Це викликало необхідність розробки нових орієнтирів, що відповідають зміненим внутрішнім і зовнішнім умовам. Отже, японська система управління розвивалася як синтез національних ідей в цій області і кращих досягнень західного світу.

Як показує вітчизняний і світовий досвід, цільові програми можуть служити ефективним інструментом реалізації державної економічної та соціальної політики. Саме такі методи управління застосовуються і в країнах Європейського Союзу, і в США, і в Японії для вирішення стратегічного завдання розвитку, коли необхідно сконцентрувати ресурси для досягнення конкретних цілей. Так, в США приблизно 50% державних витрат здійснюється за програмно-цільовим методом, у Франції – до 80% [3].

Зазначимо, що програмно-цільовий підхід впливає на всі стадії бюджетного процесу. Внаслідок цього програмно-цільовий характер приймають і виконання бюджету, і контроль за його виконанням.

Складність концепції програмно-цільового бюджетування обумовлена тим, що цей метод можна застосовувати як для планування витрат органів державної влади та місцевого самоврядування, так і для планування витрат окремих розпорядників кредитів і бюджето-одержувачів – міністерств, відомств, бюджетних установ, державних підприємств та ін. Звичайно, що в кожному конкретному випадку виникають свої особливості, які, втім, не змінюють суті справи.

Висновки та пропозиції. Проаналізувавши вищевикладене, можна зробити висновок про те, що досвід США та інших країн свідчить, що необхідно розвивати сучасні форми і види централізованого планування. Нам потрібно ввести такі процедури узгодження інтересів, які б дотримувалися учасниками планування суспільного відтворення в Україні. Під ці процедури потрібно відродити планові органи. А також в період виходу з кризи і відновлення економіки необхідно посилювати пряму участь держави в цільових програмах та галузевих корпоративних планах. На наш погляд, потрібно враховувати досвід програмно-цільового планування інших країн, але в той же час потрібно впроваджувати свій, при цьому використовувати специфіку своєї країни.

Список використаних джерел:

1. Кульчицький М.І. Формування та виконання бюджету за програмно-цільовим плануванням / М.І. Кульчицький, З.В. Перун // Фінанси України. – 2005. – №2. – с.78-83.
2. Максимова Л.П., Костіна Н.М. Соціальний бюджет як чинник економічного зростання України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.intkoft.org.ua.
3. Матеріали з програмно-цільового планування (в рамках реалізації проекту „Впровадження механізму прийняття ефективних бюджетних рішень») – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.urban.mk.ua.
4. Федосов. В.М. Сутність і проблематика бюджетотворення: Українські реалії / В.М. Федосов, Т.С. Бабич // Фінанси України. – 2008. – № 1. – С. 3-23.
5. Чугунов І.Я. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету/ І.Я. Чугунов, І.В. Запаріна // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 3-14.
6. Юрійчук С.М. Програмно-цільове планування у системі виконання місцевих бюджетів / С.М. Юрійчук // Економіка та держава. – 2010. – №9. – С. 72-73.

Ключові слова: регіон, планування, централізоване планування, програмно-цільове планування, економічне планування.

Ключевые слова: регион, планирование, централизованное планирование, программно-целевое планирование, экономическое планирование.

Keywords: Region, planning, central planning, program planning, economic planning.

УДК 147.477

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ І СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Бухаріна Л.М., к.н.держ.упр., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій і логістики, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

Бухаріна Л.М. Теоретичні підходи до формування цілей і стратегії соціально-економічного розвитку регіону.

В роботі досліджено різні підходи до формування цілей та стратегій соціально-економічного розвитку регіону. Нова роль регіону виявляється в тому, що він стає суб'єктом стратегічного управління та стратегічних цілей розвитку. Дослідження сучасних проблем формування стратегічних цілей складних систем показує, що розглядаються, в основному, цілі макrorівня, та недостатньо уваги приділяється аналізу цілей економічних підсистем (регіонів). Розглянуто підходи до визначення понять регіон та регіональний розвиток. Виділено три групи чинників, які впливають на вибір місця базування бізнес-одиниць: транспортні і деякі інші витрати, зміна яких залежить від віддаленості від даної точки відліку; витрати, пов'язані з оплатою праці, електроенергії, водопостачання, виплатою податків, внесків на соціальне страхування, позикових відсотків, з кліматичними характеристиками тощо; економія на агломерації або деагломерації, яка не залежить від розміщення промислових об'єктів. Регіон необхідно досліджувати як суб'єкт економічного розвитку в цільовому і функціональному аспектах за наступними основними напрямками: як державно-територіальне утворення, як систему, як організацію, як суб'єкт стратегічного управління.

Бухарина Л.М. Теоретические подходы к формированию целей и стратегии социально-экономического развития региона.

В работе исследованы разные подходы к формированию целей и стратегий социально-экономического развития региона. Новая роль региона в том, что он становится субъектом стратегического управления стратегических целей развития. Исследование современных проблем формирования стратегических целей сложных систем показывает, что рассматриваются, в основном, цели макроуровня, и недостаточно внимание уделяется анализу целей экономических подсистем (регионов). Рассмотрены подходы к определению понятий регион и региональное развитие. Выделены три группы факторов, которые влияют на выбор места базирования